

ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ INTERNET ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ
МОДЕРНУ

Анотація: Досліджено формування і розвиток поняття “естетичне сприйняття” в контексті культури модерну. Розглянуто роль мистецтва в організації Internet простору. Розкрито роль об’єктів мистецтва в організації Internet простору. Проаналізовано зв’язок сучасної Internet культури з мистецтвом модерну. Доведено існування взаємозв’язку між мистецтвом та філософією модерна ХХ століття.

Ключові слова: естетика, мистецтво, культура, internet, модерн.

*Алексей Матыцин. ЭСТЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ INTERNET ПРОСТРАНСТВА
В КОНТЕКСТЕ КУЛЬТУРЫ МОДЕРНА*

Аннотация: Исследовано формирование и развитие понятия “эстетическое восприятие” в контексте культуры модерна. Рассмотрена роль искусства в организации Internet пространства. Раскрыта роль объектов искусства в организации Internet пространства. Доказано существование взаимосвязи между искусством и философией модерна ХХ века.

Ключевые слова: эстетика, искусство, культура, internet, модерн.

*Aleksej Matytsyn. AESTHETICAL ASPECTS OF SPACE OF INTERNET IN
CONTEXT OF CULTURE OF MODERN*

Annotation: Research of forming and development of concept aesthetically “aesthetics perception” is conducted in context of culture of modern. The role of art is considered in organization Internet spaces. The role of objects of art is exposed in organization Internet spaces. Existence of intercommunication is proved between an art and philosophy of modern in XX century.

Key words: aesthetics, art, culture, internet, modern.

В даний час в світі існує досить багато засобів, форм і способів спілкування, і чимала частина з них так або інакше пов'язана з сучасними технічними можливостями, які представлені глобальною комп'ютерною мережею Internet. Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що людство за останнє сторіччя здійснило величезний стрибок в розвитку науки і техніки, що відкрило нові простори для діяльності людини. Так виникнення і розвиток цифрових і комп'ютерних технологій, а згодом масове розповсюдження персональних комп'ютерів, відкрили новий вигляд взаємодії "людина-комп'ютер", а розвиток мережі Internet до взаємодії "людина-комп'ютер" додав можливість комунікації "людина-комп'ютер-людина". У даній роботі буде розглянута проблематика, що стосується естетичних особливостей Internet простору.

Актуальність вибраної теми пояснюється необхідністю вивчення естетичного сприйняття об'єктів мистецтва крізь призму мережі Internet, в рамках того, що даний вид віртуального спілкування набуває великої значущості і стає одним з основних видів комунікації людей в сучасному світі.

Об'єктом дослідження є глобальна мережа Internet, як спосіб організації міжкультурного естетичного простору.

Предметом дослідження є естетичний простір Internet і його особливості в контексті культури модерну.

Визначальним у феномені Internet простору є те, що він позиціонується як територія абсолютної свободи. Свободи від умовностей суспільства, вікових, фізичних, статевих обмежень, свободи навіть від самого себе. В Internet просторі стає можливим реалізувати найрізноманітніші потреби, в тому числі й естетичного характеру. Internet стає місцем де мистецтво досягає абсолютної свободи виразу. Саме в цьому знаходиться коріння тієї суперечності, яка на даний момент призводить до виникнення та поступового втілення ідеї "обмеження" Internet простору, його культурного та естетичного "впорядкування", можливо навіть цензури. Ще Теодор Адорно зауважував, що "... абсолютная свобода в искусстве, как одном из частных видов деятельности, неизбежно входит в противоречие с постоянным состоянием несвободы в обществе в целом"[1, с.23]. Цей вираз повною мірою можна віднести і до

естетичного наповнення Internet простору. Поява великої кількості творів мистецтва у електронному форматі зумовлює зміну ставлення до самого предмету мистецтва. Прикладом цієї зміни може слугувати мистецтво модерну, що виникає як протест проти академізму та класики, бунт проти тогочасного суспільства. В своїй "Естетичній теорії" Теодор Адорно висловив дуже важливу думку, що саме поняття "художньої насолоди" було не дуже вдалим компромісом між двома формами, двома іпостасями витвору мистецтва – суспільної і такої, що суспільству протистоїть". Тут потрібно пригадати, що автономію мистецтва Адорно розумів як умову його альтернативності суспільству, як критику художніми засобами його устрою. Буржуазне суспільство, по Адорно, не може пробачити мистецтву до кінця цієї незалежності і позаутилітарності, які є головними ознаками його антигромадськості. Але суспільство бере у мистецтва реванш, коли в епоху розвиненого капіталізму додає його безпредметним формам видимість споживної вартості в оболонці художніх товарів, що володіють тільки ціною. Круг замикається, і буржуа починає "насолоджуватися" тими формами, які його дориночний побратим вважав потворними і огидними. Для цього потрібно було всього лише спроектувати художню форму на вироби, що викликають своєю матеріальною стороною чуттєву насолоду, тобто використовувати її в декорі інтер'єрів і дизайні предметів буржуазного побуту. Елементи надмірності, ексцесу і інших проявів модернізму виявляються повністю підлеглими логіці подібного перетворення, виражаючись у відповідних арт-фабрикатах.

Модерне мистецтво, відображаючи в своїх безпредметних формах суспільне відчуження і протистоячи цим консюмерним тенденціям, поступово само стає бажаним продуктом і споживається буржуазією на новому витку обороту символічного капіталу. Сам Теодор Адорно, в чомусь навіть всупаючи в протиріччя з іншими своїми негативними оцінками "естетичного гедонізму", вбачав в своєрідній насолоді від цього модерністського заперечення джерело порятунку для мистецтва, а не всього лише витончений спосіб примирення з реальністю. Він навіть вважав, що для модерністських творів саме тут зберігається потенціал формального розвитку. Суб'єктивне задоволення від

мистецтва пов'язане з об'єктивними якостями твору, хоч і не зводиться до них. Естетична насолода тільки вказує на ці якості, але не засвідчує сам твір як зразок, не конституює його. Іншими словами, одержувана нами насолода від мистецтва не може бути іманентним критерієм його художності і гарантом його якості. Інакше витвір мистецтва зрівнявся б з будь-яким іншим об'єктом споживання, про який ми судимо якраз на підставі одержуваного від нього задоволення або користі.

Слід також відмітити, що для Адорно кантівське "незацікавлене сприйняття" відіграє велику роль в розумінні мистецтва, адже саме під його маскою сьогодні виступає "естетична" насолода, а до витворів мистецтва виникає надспоживчий інтерес. З іншого боку, в епоху масмедіа самі предмети споживання мають своєрідну художню форму і їх придбання мотивовано сьогодні не тільки міркуваннями потреби, користі і чуттєвого задоволення, але і соціального престижу, квазіестетичного смаку, і т.д. При цьому межа між умовно матеріальними і умовно духовними потребами в масовому суспільстві, які вони відповідно задовольняють, перемістилася із зони естетики в зону етики. Тобто "моральні", в широкому сенсі слова, вимоги до мистецтва з боку суспільства і долаючи етику відповідь на цей запит з боку актуального художника стали сьогодні визначальним критерієм і його сенсу, і його якості, і, відповідно, джерелом гетерогенної насолоди від його сприйняття.

Якщо продовжити дослідження зв'язку між Internet і мистецтвом, то необхідно відмітити, що ранні форми мистецтва були тісно пов'язані не тільки з отриманням естетичної насолоди, але, можливо, навіть більшою мірою служили для передачі сакрального-духовного досвіду. Прикладом тому можуть служити дионісійські і елевсинські містерії, візантійське і староруське релігійне мистецтво. Можна припустити, що і нове семіотичне місце існування, в якому взаємодія відбуватиметься по законам мистецтва, стане потенційним середовищем для втілення духовних принципів. Саме так уявляв собі "вільну теургію" В.С.Солов'йов: як якусь синтетичну єдність містики, "витончених мистецтв" і "технічного мистецтва".

Ще одним важливим чинником формування Internet простору є інформаційний потік та його оформлення. В Internet мережі змінюється сам вид повідомлення, його форма та структура. Десятки гіперпосилань, банерів, "вікон" в інші сторінки. Гетерогенний набір "голосів", які говорять від імені своїх "суб'єктів" і прагнуть стати активованими, домінантними. Сторінка Internet є новим ступенем розпаду оповідання як класичної культурної форми.

Фредрік Джеймісон визначає оповідання як спосіб приведення "різних вимірювань і темпоральностей" – елементів самого різного рівня, індивідуальної біографії і соціальної історії, мікроритмів повсякденності і політико-економічних макроритмів і т.д. – до єдиної форми [11, р.29]. Оповідання (не просто як літературна категорія, але як домінуюча форма) об'єднує різні форми – фонетичні, граматичні і синтаксичні структури, сюжетні схеми, жанрові конвенції – для утворення тієї загальної перспективи, в якій окремі елементи корелюються один з одним і мають свою значущість. В цьому сенсі і пряма перспектива в образотворчому мистецтві, і симфонічна музична форма разом з романною формою, як найбільш складним різновидом оповідання, також можуть розглядатися як нарративні форми. В епоху модерна домінуючою естетичною формою стає візуальна форма, заснована на принципі монтажу. Модерн послідовно розбиває реалістичний нарративний континуум, перетворюючи виведені з оповідної перспективи елементи на замкнуті, самодостатні утворення, "картинки" (від модерністської літературної фрази до крупного плану в кіно), що монтуються між собою і лишаються в пам'яті. Ширше, естетичний досвід кінця XIX–першої половини XX століття відтворює базову модель ідентичності західного суспільства – "автономне его": самодостатній і замкнутий індивід. "Автономне его" стає атомом нового соціального поля, що зазнає впливу раціоналізації. Модернізм підсилює – аж до самоїзоляції і розпаду – "автономію его" разом з автономією самої художньої форми.

В даному контексті слід приділити увагу такому вагомому фактору, як розуміння поняття "інтерпритації" в контексті естетики Internet простору. Широке визнання в науковому світі одержала інтерпритативна теорія культури

Д. Гирца. Вона дозволяє стверджувати, що сучасна культура відкрита людині як безліч конкуруючих інтерпретацій [4, с.129 - 152]. Цей підхід дає підстави для обговорення інтерпритативної проблематики на базі естетичного дискурсу. Інтерпритація є формою пізнання світу, особливим способом кореляції свідомості і дійсності. Всяку спробу створення інтерпритативної конструкції можна сприймати як сенсоутворюючий акт, орієнтований на пошук ідеальних планів виразу. Ця особливість дозволяє говорити про інтерпритативну діяльність як про форму естетичного пошуку. У вужчому сенсі інтерпритація розуміється як особливий тип суб'єктивного ментального досвіду. Суперечливість цього твердження полягає в тому, що процедури інтерпритації явищ життєвого світу ніколи не обмежуються чисто розумовими актами. Вони включають опрацювання інтуїтивних імпульсів, що поступають з надр свідомості. Якщо сконцентрувати увагу на суто інформаційних аспектах, то необхідно відзначити, що інтерпритація - це процес освоєння людьми культурної спадщини і різної інформації, але використання широкої інформаційної бази не є самоціллю.

Мета справжньої інтерпритації - відкриття, що базується на інформації. "Первинне смислове визначення деякого об'єкту збагачується або заміщається іншим смисловим визначенням, здійснюваним в рамках багатшої системи уявлень. Перехід від одного з описів до іншого складає суть процедури інтерпритації" [6, с.139-140]. Процес трансформації описових середовищ протікає на основі взаємодії двох репрезентативних форм. Перша забезпечує здібність до більшої уніфікації описуваних явищ, друга дозволяє побачити їх абсолютну унікальність [6, с.151]. Можна припустити, що інтерпритація подій в Internet мережі має якусь обумовленість. Деякі дослідники розглядають Internet як сучасну метафору, що втілює в собі конструктивні особливості накопиченого людством досвіду перцептивно-лінгвістичної комунікативності. Разом з тим немає однозначності в розумінні глибинних механізмів соціальної взаємодії в Internet середовищі. Неоднозначно сприймається думка про те, що Internet комунікація сприяє розширенню контакту людини з навколишнім світом, а також з самим собою, оскільки йдеться про заміщення традиційних

форм комунікації. Інформаційний Internet простір можна вважати одним із способів комплексного уявлення динамічної, візуальної і аудіальної інформації. Центральною проблемою сучасного етапу Web-моделювання є не тільки обробка, структуризація, представлення ретроспективної і поточної інформації, але і пошук форм ефективної комунікації, який неможливий поза вивченням особливостей різних інтерпритативних практик. Цю думку підтверджує активна розробка ідеї комунікативного дизайну. Серед безлічі варіантів трактування цього поняття рідко зустрічаються підходи, орієнтовані на оцінку художніх достоїнств Internet презентацій. Але наявні приклади підтверджують ідею про те, що вивчення закономірностей сприйняття і представлення естетичної інформації завжди включає оцінку інтерпритаційного потенціалу, реалізованого засобами Web-презентацій [7].

Internet простір є втіленням ідей інформаціоналізму, хоч і суперечить багатьом його початковим теоретичним положенням. Інформаційний підхід застосовний і для оцінки інтерпритативних властивостей різних художніх моделей, дизайну і Internet презентацій. Основний принцип вивчення полягає в дослідженні різних комунікаційних моделей з погляду узгодженості інформаційних можливостей джерела, каналів зв'язку і одержувача повідомлення [5, с.70]. Витвір мистецтва в рамках інформаційного підходу розглядається як матеріалізований сигнал, що містить інформацію про внутрішній світ художника [5, с.75]. Экстравертною формою цього сигналу виступає конкретна інтерпритаційна модель, що дозволяє художнику виступати носієм духу епохи. Наприклад, в роботі А. Бродецкого ми зустрічаємося з таким розумінням цього явища: "У візуальних видах мистецтва сагітталі внутрішнього простору переводиться в реальний план простору зовнішнього" [2, с.51]. Ця тенденція реалізується і в Internet мистецтві. Так, Дж. Він відзначає, що Web-дизайнер "передає користувачу через контекст частину своєї ментальної моделі" [3, с.45].

На наш погляд, ширшу перспективу для подальших висновків відкриває теоретичний підхід С. Даніеля, який дозволяє розглядати генезис електронних форм подання інформації як результат кризи пластичного мислення в

образотворчому мистецтві, що яскраво проявилася в мистецтві на рубежі XIX-XX ст. [9, с.203-205]. Час від часу в практиці художньої творчості і світоглядних уявленнях відбуваються внутрішні зміни. В цьому явищі відображається один із законів художньої виразності - шукати і долати себе, звільняючись від обмежень мистецтва [9, с.201]. У подібні критичні періоди переосмислення основ пластичного мистецтва стає джерелом, що змінює засади естетичної свідомості. Дана тенденція яскраво виявилася в творчості А. Матісса, П. Пікассо, що прагнули в малюнку передати ритміко-пластичну єдність зображення, перейти до відтворення природного динамізму живої форми.

Ці дослідження можна сприймати як реакцію на розвиток техніки анімаційного мистецтва. Тільки в кінці XX сторіччя, завдяки розвитку презентаційних технологій, виникли умови для розширення діапазону описових засобів мистецтва. Вони явилися продовженням художньої традиції пошуку засобів відтворення динамічних і пластичних властивостей природної форми предмету. Деякі дослідники розглядають світ сучасних технологій як акт повернення в світ образів російського конструктивізму, супрематизму і авангарду [8]. Мистецтво модерну можна сміливо включити до вищезгаданого переліку. Глибинний сенс кризи пластичних форм заключається в психологічній координації перцепцій, яка досягається в грі виразних ефектів, що породжуються відносинами площини і простору. Ця ідея розглядається А. Бродецьким як порушення цілісної системи координаційних переживань людини [2, с.39]. Можливо, екранне мистецтво є результатом зміни відносин людини з простором і сприяє розширенню асоціативної вертикалі внутрішнього психологічного світу. Пошук медіаформ в Internet можна розглядати як складну перцептивну дію, що виникла в результаті трансформації досвіду живого сприйняття. Так Internet дозволяє використовувати інтерактивні фотопанорами, в яких відвідувач, користуючись засобами навігації, може змінювати напрям погляду або розглядати предмет з різних сторін, або, навпаки, сам "повертатися" в просторі. Ці перцептивні практики якраз і виступають прикладом гри виразних ефектів, що породжуються відносинами площини і

простору. Власне, зміна позиції глядача відносно об'єкту мистецтва, зміна ролі глядача та зміна відносин глядач – об'єкт є одним із елементів мистецтва модерну.

Як вид комунікації в контексті мистецтва модерну Internet простір може бути розглянений з позиції інтеракціоністської перспективи. Відмінною рисою інтеракціоністської перспективи (interactional perspective) є уявлення, згідно якому "будь-яка форма соціальної взаємодії починається або закінчується увагою до людського Я". Тобто, це гуманістичний погляд, що фокусується на комунікації як на засобі розвитку людиною свого потенціалу в процесі соціальної взаємодії. Цей погляд оперує такими поняттями, як соціальні ролі, культурні символи, прагнення зрозуміти себе, роль саморозкриття в людських взаємодіях. "Я" є початковою і кінцевою точкою, яка визначає значення і сенс комунікації.

Internet простір вбирає в себе всі вищеперелічені фактори та дозволяє їм проявитись у всій своїй повноті і цьому простору мистецької свободи якнайкраще відповідає саме філософія та естетика модерну. Модерну виробив власні формальні риси — трактування поверхні, площини, фактури, певну ритміку руху форм, орнаментальний декор і власну іконосферу. По суті, модерн у цілковитій згоді з логікою символізму зробив видимим невидиме. Модернізм народився разом з глибоким і глобальним оновленням світу, коли історія людства перетворилася на всесвітню історію. Художня культура модернізму відобразила всі історичні катаклізми і палітру всіх умонастроїв епохи. Модернізм ніс в собі парадоксальність трагічного пізнання, відкритого страждання і жаху буття; його основоположним світоглядним символом стає Абсурд як вираз трагічного досвіду, що знов і знов ставить під сумнів світ і себе і "зусиллям немає кінця"[10, с.222 - 318]. Звідси — експресионістична деформація і сюрреалістичні фантоми, образи замкнутого світу і знаки історичної пам'яті, що руйнують звичні зв'язки з реальністю і що занурюють в глибини нещадного її розуміння. У художній культурі модернізму з'явилося різноманіття художніх моделей сучасного світу, в ній складним чином взаємодіяли гуманістичні установки творчості, зверненість до досягнення

закономірностей людського буття, розвиток класичних традицій і сміливі новації. В ній відбулося різке розмежування "масової" і "елітарної" культури, що на рівні теоретичної думки відобразилося в загостреній увазі до проблеми творчої індивідуальності і в відмови від проблеми художнього смаку. Модернізм здійснив різку зміну акценту на значущість форми, пов'язану з насиченням функції мистецтва новими завданнями: впливати на свідомість реципієнта з більшою ефективністю, більшою емоційністю, повідомляючи нову долю правди про життя; він виробив нові способи художнього мислення, здатні не тільки відобразити, зображаючи, але і перетворювати навколишню реальність і реальність внутрішнього світу людини.

Енергія, що живить художню творчість, амбівалентна. Якщо вона не знаходить заготовлених для неї структур або ці структури втратили еволютивний потенціал і матриця того, що означає не відповідає новій конфігурації означуємого, настає кризовий стан. Естетика Internet простору є відповіддю на сьогоднішній стан мистецтва та культури в цілому. Багатогранність та багатоманітність художніх засобів вираження роблять Internet простір таким привабливим для тих багатьох людей, що прагнуть отримати своє унікальне "естетичне переживання". Багато в чому саме завдяки Internet користуючись виразом Т. Адорно: "...твори мистецтва минулого знайдуть свій відгук в майбутніх поколіннях, встановлять з ними контакт, в результаті чого вони набудуть актуальності ..."[1, с.64].

Література:

1. Адорно Теодор В. Эстетическая теория. М.: Республика. 2001. 527 с.
2. Бродецкий А.Я. Внеречевое общение в жизни и в искусстве. Азбука молчания. М.: Владос, 2000. 192 с.
3. Вин Дж. Искусство Web-дизайна. СПб.: Питер, 2002. 218 с.
4. Гирц К. "Насыщенное описание": в поисках интерпретативной теории культуры // Самосознание мировой культуры. СПб.: Петрополис, 1999. С. 279.
5. Даниель С. Сети для Протея: проблемы интерпретации формы в изобразительном искусстве. СПб.: Искусство-СПБ, 2002, 304 с.

- 6.Евлампиев И.И. Два измерения интерпретации // Метафизические исследования. Вып. 1. Понимание. СПб.: Изд-во СПбГУ, 1997. С. 138-152.
- 7.Клонингер К. Свежие стили Web-дизайна. М., 2002. 224 с.
- 8.Космическое мироощущение в искусстве // Культура и время. 2004. №1. С. 52-57.
- 9.Рыжов В.П. Принципиальные особенности моделей эстетического восприятия // Эстетика: информационный подход. М.: Смысл, 1997. С. 70-79.
- 10.Сумерки богов. Ф.Ницше, З.Фрейд, А.Камю, Ж.П.Сартр. М.: Издательство политической литературы. 1989. 398с.
- 11.Jameson F. The Ideologies of Theory. Essays 1971–1986. Vol. 2: The Syntax of History. — Minneapolis: University of Minnesota Press, 1988.